

KANSEN VOOR INBEDDING OPEN EN ONLINE ONDERWIJS IN CAMPUSONDERWIJS

door **Martijn Ouwehand** en **Judith van Hooijdonk**

Hoewel OER al bijna vijftien jaar geleden door MIT werden geïntroduceerd, was de opkomst van MOOC's sinds 2012 pas echt een katalysator voor open en online onderwijs. En na de eerste aankondigingen van universiteiten en hogescholen om zich aan te sluiten bij de grote MOOC-platforms dan wel om MOOC's aan te bieden, gaf de stimuleringsregeling Open en online onderwijs in 2014 het thema verdere versterking. Niet minder dan 45 projecten zijn ingediend, waarvan er 11 door het ministerie van OCW zijn gehonoreerd.

Hoewel we anno 2015 ontdekken dat MOOC's op zichzelf niet de belofte inlossen om het onderwijs grondig te veranderen (Watters, 2015), is er wel een flinke beweging op gang gekomen op het gebied van online onderwijs, ook in Nederland. Onder andere dankzij het veelvuldig gebruik van video's in de vorm van (korte) kennisclips en weblectures, zijn MOOC's inspirerend voor de vele concepten van blended learning en 'geflippte klaslokalen'. Maar wat beweegt het hoger onderwijs op het gebied van open en online onderwijs? En zijn er trends te signaleren? We verkennen dit vanuit onze eigen hbo- en wo-praktijk.

Zelf ontwikkelen versus hergebruiken

Allereerst constateren we twee verschillende invalshoeken als het gaat over open en online onderwijs, namelijk 'zelf ontwikkelen' versus 'hergebruiken'. MOOC's die in korte tijd wereldwijd grote aantallen lerenden aantrokken (of op zijn minst geïnteresseerden in het aangeboden onderwerp) spreken tot de verbeelding. Zelf onderwijs(materiaal) ontwikkelen en dit aanbieden aan anderen is dan ook een voor de hand liggende keuze. De toegankelijkheid van open en online onderwijs past bij de missie van vele hogeronderwijsinstellingen: te voorzien in een opleidingsbehoefte om (meer) mensen op te leiden tot professional. De wereldwijde uitstraling van MOOC's stelt hogeronderwijsinstellingen in staat zich sterker te profileren en de reputatie stevig te versterken. Zelf ontwikkelen hoeft echter niet de enige optie te zijn om de mogelijkheden van open en online onderwijs te benutten.

Wanneer we het wereldwijd steeds verder toenemende aanbod van open gelicentieerd onderwijsmateriaal en MOOC's in ogenschouw nemen, zou je je ook kunnen afvragen waarom deze niet vaker hergebruikt worden. Welke kansen biedt bestaand onderwijsmateriaal voor het campusonderwijs? Wanneer toonaangevende instellingen (online) onderwijs op topniveau aanbieden, moet een onderwijsinstelling voor ditzelfde onderwerp dan weer een vak ontwikkelen of kan het bestaande aanbod worden hergebruikt? Wellicht kunnen we dankzij de beschikbaarheid en toegankelijkheid van open en online onderwijs juist de beste docenten van de wereld tegen lage kosten in de eigen instelling uitnodigen. Van Damme (2015) is zelfs van mening dat

de belofte van MOOC's om het onderwijs grondig te veranderen alleen kan worden ingelost wanneer (open) onderwijs(materiaal) sterker geïntegreerd wordt in het campusonderwijs.

Trends in het Nederlandse hoger onderwijs

Wanneer we de elf gehonoreerde projecten van de stimuleringsregeling bekijken, focussen de meeste niet op hergebruik van bestaand materiaal van anderen. Het merendeel begint met het zelf ontwikkelen en aanbieden van MOOC's of van blendedlearning-cursussen voor specifieke doelgroepen, die ook open worden gesteld voor andere deelnemers. In sommige gevallen wordt OER ontwikkeld.

Naast het grotere bereik en de profilering van de eigen instelling door middel van open en online onderwijs, is een andere drijfveer van de instellingen de kwaliteitsverhoging van het (campus)onderwijs. De projecten lijken vooral te focussen op het efficiënt benutten van de tijd en energie die in de ontwikkeling van open en online onderwijsmateriaal gaat zitten. Een trend die we wereldwijd vaker zien, bijvoorbeeld bij Duke University (Manturuk & Ruiz-Esparza, 2015). Vanuit het eigen aanbod worden online varianten ontwikkeld die bijdragen aan de zichtbaarheid van de instelling in een (inter)nationale context, maar die tevens een rol spelen bij kwaliteitsverhoging binnen de eigen instelling.

Dat deze doelen gelijk opgaan, is niet onlogisch. De ontwikkeling van open onderwijs (met name MOOC's en open videolectures) vraagt immers een behoorlijke financiële en tijdsinvestering, waardoor de behoefte ontstaat het onderwijsmateriaal op meer manieren te kunnen gebruiken (Stansbury, 2015). Zo wordt open onderwijsmateriaal, in eerste instantie ontwikkeld voor nieuwe doelgroepen, ook vaker ingezet in het eigen campusonderwijs. Bij de Universiteit van Amsterdam wordt het campusonderwijs steeds meer 'geflipped' vormgegeven dankzij de inzet van zelf geproduceerde MOOC-video's. De ontwikkeling van MOOC's leidt daar onder andere tot kwalitatief hoogwaardige video's, die kennisoverdracht (aangevuld met responsiecolleges) binnen het onderwijs tot op zekere hoogte kunnen vervangen (Zand Scholten & Van Hees, 2014). Ook binnen de Technische Universiteit Delft zien we deze trend sterk terug. De ontwikkeling van open en online onderwijs leidt ertoe dat het course design van het campusonderwijs vaak ook aangepast wordt, bijvoorbeeld volgens het 'flipping the classroom'-principe (Ouweland & Jacobi, 2014).

Hoewel open en online onderwijs dus wel in het campusonderwijs wordt ingezet, is er weinig sprake van hergebruik van elders ontwikkeld materiaal. Dit wil niet zeggen dat deze benadering helemaal niet voorkomt binnen het Nederlandse hoger onderwijs. Zo beschreven we in het trendrapport Open Education 2014 (SURF, 2014) het voorbeeld van de Universiteit Leiden, waar een MOOC van Van der Bilt University werd ingezet in het campusonderwijs voor honours-studenten. Ook binnen het hbo zijn gelijksoortige ervaringen te delen. Bij Fontys Hogeschool ICT worden bij enkele minoren in het reguliere programma MOOC's van Udacity ingezet. In bovenstaande voorbeelden betreft het docenten die MOOC's inzetten in het campusonderwijs. Een andere vorm van hergebruik ontstaat als een student het initiatief neemt tot het volgen van MOOC's. Bij Zuyd Hogeschool heeft een student een viertal MOOC's van de University of San Diego gevolgd in de flexibele onderwijsruimte waarvan elke student gebruik kan maken (zie kader), iets wat in het buitenland ook voorkomt. Zo gaf Friedman (2013) al eerder aan dat de Harvard Business School geen inleiding Accounting meer verzorgt, omdat studenten dit vak inmiddels bij Brigham Young University online volgen.

'Outside In': hoe een student een MOOC vangt

Binnen de minorruimte kan een student van Zuyd Hogeschool kiezen voor het aanbod van de eigen opleiding, hogeschoolbreed, of hij kan buiten de instelling een kijkje nemen. Voorwaarde is dat het onderwijs binnen een bepaald tijdvak gevolgd moet worden en dat deze 15 credits waard is. Bij het aanbod in de officiële minoren-etalage is dit over het algemeen geregeld. Ga je op zoek naar een MOOC omdat dit beter bij je persoonlijke (leer)voorkeuren past, dan heb je als student wat doorzettingsvermogen nodig en moet je flexibel genoeg zijn om een inhoudelijk goed programma, passend bij de opleidingscriteria, samen te stellen. Tevens moet je bereid zijn om de certificering zelf te betalen, in dit geval 4 keer 50 euro. Andere benodigheden zijn:

- een MOOC die goed de urenlast beschrijft en kwaliteitsborging van inhoud en toetsing verantwoordt;
- een gedreven studieloopbaanbegeleider;
- een managementteam dat hiervoor openstaat;
- een meedenkende examencommissie.

Bij Zuyd Hogeschool betrof het een student van de faculteit ICT die vier MOOC's van de Universiteit van San Diego over bio-informatica wilde volgen. De examencommissie had als voorwaarde gesteld dat het onderwijs verzorgd moest worden door een gerenommeerde universiteit, de student moest officiële certificaten kunnen overleggen en hij diende een paper over het geleerde onderwerp in te leveren. Na veel gepuzzel en overleg kwamen de examencommissie en de student tot een kwalitatief acceptabel en voor de student inspirerend compromis. Voorlopig lijkt het een maatwerktraject dat voor herhaling vatbaar is; de evaluatiegesprekken met de betrokkenen moeten nog gevoerd worden. Voor dit traject was echter veel nodig. In de praktijk werden onderdelen van een MOOC uitgesteld en certificaten laat verstuurd, waardoor de planning van de student regelmatig omgegooid moest worden.

Daarnaast zien we dat men wel open staat voor hergebruik door anderen van het door henzelf ontwikkeld open en online onderwijs(materiaal). In sommige gevallen wordt het zelfs aangemoedigd. De Technische Universiteit Delft biedt bijvoorbeeld al het onderwijsmateriaal van haar MOOC's aan onder een Creative Commons-licentie en publiceert deze op haar OpenCourseWare-website. En Annemarie Zand Scholten van de Universiteit van Amsterdam zegt over de inzet van zelf geproduceerde MOOC-video's: "De video's zijn vrij te gebruiken onder Creative Commons. (...) Ik juich hergebruik binnen en buiten onze universiteit alleen maar toe" (Van Trigt, 2014, p.8). Maar ook al staat men open voor hergebruik van ontwikkeld materiaal, velen vinden het open publiceren op het internet een grote stap. Zo bouwt de Haagse Hogeschool aan een OER-repository om onderwijsmateriaal in eerste instantie binnen de eigen instelling beschikbaar te stellen. Vanuit SURF is onlangs zelfs een inventarisatie uitgevoerd naar een geschikt platform voor het delen van onderwijsmateriaal op basis van eisen en wensen van vijf hogeronderwijsinstellingen (Schuwer, 2015A).

Hoe komt het dan toch dat hergebruik van bestaand onderwijsmateriaal minder voorkomt? Welke belemmeringen voor hergebruik kunnen we identificeren?

Belemmeringen en barrières

• ‘Not invented here’

Een voor de hand liggende reden waarom hergebruik van materiaal binnen de eigen instelling weinig aantrekkingskracht lijkt te hebben, zou kunnen zitten in de kansen voor profilering en de eigen reputatie. Om de eigen concurrentiepositie te vergroten, is het uiteraard interessanter om je als instelling aantrekkelijk te presenteren vanuit de eigen aandachtsgebieden en speerpunten. Erkenning van onderwijs(materiaal) dat is verbonden aan de reputatie van andere instellingen draagt vanuit dit perspectief niet bij aan de eigen profilering. Waarschijnlijk heeft het ‘not invented here’-syndroom niet alleen op docentniveau, maar ook op instellingsniveau grote invloed.

• Noodzaak en kosten

Daarnaast kan het zo zijn dat in het Nederlandse hoger onderwijs weinig aanleiding of noodzaak bestaat om onderwijsmateriaal van andere instellingen in te zetten. In de VS zien we bijvoorbeeld meer grootschalige projecten, zoals rondom open textbooks (Tidewater Community college, BCcampus, of zeer recent de University of Maryland). Deze ontwikkeling is een gevolg van de hoge kostprijs van commerciële boeken in de VS. Als gevolg hiervan moet men langere tijd met het beschikbare onderwijsmateriaal doen, wat consequenties heeft voor de kwaliteit van het onderwijs. OER bieden meer flexibiliteit en tenminste gelijke kwaliteit tegen lagere kosten en zijn dan een goed alternatief. De vraag is in hoeverre de afschaffing van de basisbeurs in Nederland tot dezelfde ontwikkelingen gaat leiden als in de VS.

Ook kunnen we ons afvragen of het nog wel zo efficiënt is om basisvakken, die binnen meerdere instellingen en wellicht een heel vakgebied worden gegeven, steeds opnieuw te ontwikkelen. In de evaluatiebijeenkomst van twaalf strategiewerkshops open en online onderwijs die in 2013 en 2014 plaatsvonden, waren enkele aanwezigen voorstander van het gezamenlijk en instellingsoverstijgend ontwikkelen van open onderwijsmaterialen en cursussen. Daarbij bleek dat succesverhalen zich eerder binnen vakgebieden en studierichtingen voordoen dan binnen instellingen. Wellicht is daarom instellingsoverstijgend samenwerken binnen een vakgebied een betere aanpak om open en online onderwijs te bevorderen. Denk aan het gezamenlijk ontwikkelen van open en online onderwijs op deficiëntievakken.

Andere barrières voor hergebruik van (open) onderwijs(materiaal) kunnen zijn (Jisc, 2015; Schuwer, 2015B):

• Onbekendheid met beschikbaar materiaal

Het aanbod aan open en online onderwijs(materiaal) blijft toenemen, maar een goed overzicht van de onderwerpen en onderwijsmaterialen blijft moeilijk. Daar komt bij dat de open component nog zeker geen gemeengoed is. OER heeft (in Nederland) een veel lagere naamsbekendheid dan MOOC's. En het onderwijsmateriaal dat in MOOC's wordt aangeboden, is slechts beperkt beschikbaar onder een open licentie. Dit bemoeilijkt de mogelijkheden tot hergebruik en maakt het vanuit juridisch oogpunt ingewikkelder. De complexiteit rondom wat wel en niet is toegestaan, maakt het er niet makkelijker op.

• Kwaliteit

Ook de kwaliteit van het aangeboden onderwijs(materiaal) kan sterk variëren. Dat maakt het voor de individuele docent moeilijk om de kwaliteit te beoordelen. De combinatie met de vindbaarheid en onbekendheid binnen het aanbod verkleint de kansen op hergebruik.

• Zoektijd

Uiteindelijk kost de zoektocht naar passend en kwalitatief voldoende onderwijs(materiaal) ook tijd. De vraag doet zich voor of de benodigde tijd voor het zoeken en beoordelen van onderwijsmateriaal opweegt tegen het zelf ontwikkelen ervan. Recent heeft SURF (2015) opdracht gegeven tot een landelijke verkenning naar in hoeverre de bibliotheken een rol spelen bij open en online onderwijs. De van oudsher bekende expertisegebieden van bibliotheken (informatievaardigheden, auteursrecht, ontsluiten en opslaan content, kennis delen) worden steeds relevanter. In samenwerking met het onderwijs zouden bibliotheken open en online onderwijs verder kunnen helpen en hergebruik van onderwijsmaterialen stimuleren.

• Bruikbaarheid binnen de eigen context

Buiten het 'not invented here'-syndroom is ook de context waarbinnen het onderwijs(materiaal) wordt hergebruikt van belang. Onderwijsmateriaal wordt binnen een bepaalde context met een bepaald doel ontwikkeld. Dat doel is doorgaans zo specifiek dat het de bruikbaarheid ervan voor anderen negatief beïnvloedt. Anderzijds zorgt geschikt maken van onderwijsmateriaal voor hergebruik ervoor dat de effectiviteit ervan voor de eigen context daalt (Wiley, 2015).

Naast deze operationele hindernissen zijn er ook vraagstukken op beleidsniveau die adoptie van open online onderwijs in de weg staan. In de strategische workshops werden het gebrek aan visie op open onderwijs, accreditatievraagstukken ten gevolge van het inzetten van MOOC's en een onduidelijk verdienmodel als hindernissen benoemd (Janssen et al., 2014). Ook wettelijke bepalingen zoals verplichte contacturen en het vestingsplaatsbeginsel beperken het inzetten van MOOC's in het campusonderwijs en hebben consequenties voor de verdere ontwikkeling van open en online onderwijs.

Ontzorgen docent

De lijst met mogelijke barrières voor hergebruik lijkt lang, maar is zeker niet onoverkomelijk. Volgens Christien Bok, programmamanager Onderwijs op maat bij SURFnet, ligt de sleutel voornamelijk hier: "Heel veel tijd voor en heel veel support voor docenten, dat lijken de belangrijkste ingrediënten om online onderwijs in het campusonderwijs te integreren in een succesvol blended concept." (Bok, 2015)

En wellicht ligt de voornaamste oplossing wel in een cultuuromslag. Openheid is, boven de praktische mogelijkheden, toch vooral een *mindset*, waarin delen centraal staat. En daar is een cultuurverandering voor nodig.

Kansen voor de toekomst

Gelukkig zijn er ook argumenten te formuleren om wel met OER aan de slag te gaan. Schuwer (2015B) benoemt in zijn lectorale rede naast de in dit artikel al genoemde kostenmotieven en profilering ook een moreel argument: onderwijsmateriaal betaald met publiek geld moet publiek beschikbaar zijn. Daarnaast beargumenteert hij dat open publiceren een duidelijker beeld geeft over wat er aanwezig is bij een opleiding of faculteit en dat studenten zo een betere indruk van inhoud en kwaliteit van de studie krijgen.

We moeten in het oog houden dat hergebruik geen kwestie is van 'plug & play'. Onderwijs(materiaal) kan niet zomaar worden 'ingeplugd' zodat het automatisch aansluit bij de context van de gebruiker. Uiteindelijk betekent hergebruik van onderwijsmateriaal van anderen dat het gehele onderwijsontwerp moet worden aangepast

(Sloep, 2014). Bovendien zijn veel OER en MOOC's Engelstalig. Gelukkig blijkt uit een kleinschalig studentenonderzoek van het lectoraat Open Educational Resources bij Fontys Hogeschool ICT dat dat geen grote hindernis voor studenten is (Groenemeijer et al., 2015).

Uit de strategiewerkshops bleek ook dat hbo-instellingen vrezen hun regionale identiteit te verliezen wanneer de ontwikkelingen naar globalisering door open en online onderwijs doorzetten. Desondanks denken wij dat de vele levenlangleren-trajecten die in het hbo van start gaan, kansen bieden voor de toekomst van open en online onderwijs. Daarin wordt onderwijs blended ontwikkeld samen met het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties.

Bespiegelingen

Hergebruik van onderwijsmateriaal lijkt nog geen grootschalige trend binnen het Nederlandse hoger onderwijs. Waar het zelf ontwikkelen van open en online onderwijs voornamelijk past bij het profileren van richtingen waarin je uniek bent, liggen er ondanks de barrières wellicht wel grote kansen in hergebruik. Kwalitatief hoogwaardig onderwijs wordt steeds toegankelijker. Onze studenten zien het kwalitatief hoogwaardige onderwijsaanbod en we kunnen hen niet kwalijk nemen dat ze hier kieskeuriger door worden. De uitspraak van Thomas Friedman (Friedman, 2013) is alom bekend: "When outstanding becomes so easily available, average is over." We zouden ons misschien moeten afvragen of bijvoorbeeld basisvakken nog wel zelf ontwikkeld moeten worden, of dat er mogelijkheden liggen in het hergebruik of erkenning van kwalitatief hoogwaardige basisvakken. Het blijft uitdagend om deze vraag hardop te stellen, en wellicht is het in de fase waarin het Nederlandse hoger onderwijs zich nu bevindt nog een ver-van-mijn-bedshow. Toch gaan de ontwikkelingen op wereldwijde schaal soms sneller dan we denken. En als we ons de vraag over hergebruik niet nu al stellen, zijn we op de langere termijn waarschijnlijk niet goed voorbereid op wat gaat komen. In elk geval bieden de ambities van minister Bussemaker (Ministerie van OCW, 2015) om in 2025 al het onderwijsmateriaal onder een open licentie te delen en te laten uitwisselen alvast aanknopingspunten. Tevens willen we instellingen oproepen om elkaars MOOC's te erkennen. Hiermee wordt een belangrijke stap gezet om hergebruik mogelijk te maken, maar we zijn er nog niet.

Martijn Ouwehand

(g.m.ouwehand@tudelft.nl) werkt bij TU Delft Online Learning binnen de Technische Universiteit Delft, met als aandachtsgebieden de ontwikkeling van open en online education en de inzet van open education in formeel campusonderwijs. Tevens is hij kernteamlid van de special interest group Open Education van SURF.

Judith van Hooijdonk

(judith.vanhooijdonk@zuyd.nl) is als I-adviseur bij Zuyd Hogeschool betrokken bij ICT-innovaties in het onderwijs en ICT-docentprofessionalisering. Hierover blogt ze op 2bejammed.org. Ze was in 2014 mede-projectleider van een Zuyd-innovatieproject rondom MOOC's. Deze ervaringen zijn gedeeld via mooczi.wordpress.com.

Literatuur

- BCcampus (2015). Open Textbook Project. Te vinden op <http://bccampus.ca/open-textbook-project/>.
- Bok, C. (2015). No longer escape learning! (Blogpost). Te vinden op <https://www.surfspace.nl/artikel/1755-no-longer-escape-learning/>.
- Friedman, T.L. (2013). The Professors' Big Stage. Te vinden op <http://www.nytimes.com/2013/03/06/opinion/friedman-the-professors-big-stage.html>.
- Groenemeijer, M., Schuur, R. & van Stam, H. (2015). MOOC's in het hbo: wat vinden studenten daarvan? Geaccepteerd voor Proceedings NIOC 2015, Enschede.
- Janssen, B., Jelgerhuis, H. & Schuur, R. (2014). Supporting open education policymaking by higher education institutions in the Netherlands: Lessons learned. Proceedings OCWC Global Conference, 23-25 april 2014 Ljubljana, Slovenia.
- Jisc (2015). Overcoming barriers and finding enablers. Te vinden op <https://www.jisc.ac.uk/guides/open-educational-resources/overcoming-barriers-and-finding-enablers>.
- Manturuk, K. & Ruiz-Esparza, Q.M. (2015, August 3). On-campus impacts of MOOCs at Duke University (Blogpost). Te vinden op <https://www.educause.edu/ero/article/campus-impacts-moocs-duke-university>.
- Ministerie van OCW (2015). De waarde(n) van weten: Strategische agenda hoger onderwijs en onderzoek 2015-2025. Den Haag. Te vinden op <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/beleidsnotas/2015/07/07/de-waarde-n-van-weten-strategische-agenda-hoger-onderwijs-en-onderzoek-2015-2025/strategische-agenda-hoger-onderwijs.pdf>.
- Ouwehand, G.M. & Jacobi, R. (2014). Integratie en hergebruik van open education in het formele onderwijs. In SURF, Tendrapport Open Education 2014 (pp. 41-46). Te vinden op <http://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/2014/tendrapport-open-education-2014-nl.pdf>.
- Schuur, R. (2015A). Delen van open leermaterialen, vraag en aanbod. Te vinden op <https://drive.google.com/file/d/0B1JyYu3vQZVuT01wOHN4WHIZRIE/view>.
- Schuur, R. (2015B). Hbopener: Naar een open hbo-curriculum (lectorale rede). Eindhoven: Fontys.

- Sloep, P.B. (2014). Een didactiek voor open en online onderwijs. In SURF, Thema-uitgave open en online onderwijs: Editie didactiek (pp. 15-18). Te vinden op <https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/kennisbank/2014/thema-uitgave-open-en-online-onderwijs---editie-didactiek.pdf>.
- SURF (2014). Tendrapport Open Education 2014. Te vinden op <https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/2014/tendrapport-open-education-2014-nl.pdf>.
- SURF (2015). De rol van de Bibliotheek in open en online onderwijs: Een verkenning. Te vinden op <https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/kennisbank/2015/rapport-rol-bibliotheken-web.pdf>.
- Stansbury, M. (2015, August 11) 5 Massive MOOC lessons learned by colleges and universities (Blogpost). Te vinden op <http://www.ecampusnews.com/top-news/massive-mooc-lessons-318/>.
- Tidewater Community College (2014). Z-Degree. Introducing the Nation's First Textbook-free degree, the business administration associate of science degree. Te vinden op <https://web.tcc.edu/academics/zdegree/index.html>.
- Trigt, M. van (2014). Welke mogelijkheden biedt de integratie van open en online onderwijs in het campusonderwijs? Een verkenning van kansen. In SURF, Thema-uitgave open en online onderwijs: Editie didactiek (pp. 5-10). Te vinden op <https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/kennisbank/2014/thema-uitgave-open-en-online-onderwijs---editie-didactiek.pdf>.
- University of Maryland (2015). Embedded digital resources are in, traditional texts out at UMUC. Te vinden op <http://www.umuc.edu/globalmedia/embedded-digital-resources.cfm>.
- Van Damme, D. (2015). OER and the innovation of learning (PowerPoint). Te vinden op <http://www.slideshare.net/oeconsortium/keynote-open-education-global-conference-banff-23-april-2015-final>.
- Watters, A. (2015, August 23). The MOOC revolution that wasn't (Blogpost). Te vinden op <http://kernelmag.dailydot.com/issue-sections/headline-story/14046/mooc-revolution-uber-for-education/>.
- Wiley, D. (2015, April 15). Forgetting our history: From the reusability paradox to the remix hypothesis (Blogpost). Te vinden op <http://opencontent.org/blog/archives/3854>.
- Zand Scholten, A. & Van Hees, J. (2014). "Jullie hoorcollege is voortaan online!": Ervaringen van de Universiteit van Amsterdam met het vervangen van de hoorcolleges door een MOOC. In SURF, Kansen voor het campusonderwijs: Thema-uitgave open en online onderwijs (pp. 15-17). Te vinden op <https://www.surf.nl/binaries/content/assets/surf/nl/kennisbank/2014/thema-uitgave-kansen-voor-campus-onderwijs.pdf>.